

ESERCIZI LEZIONE 12

1. Interrogative indirette

1. *Non enim quaero quid tu dicturus sis.* 2. *Quaesivisti cur ego P. Crassi domum emissem, cum tu vetus villae dominus sis cuius paulo ante fuerat Caesar.* 3. *Quid sciret ille perpauca animadvertabant, ubi didicisset omnes quaerebant.* 4. *Quaerunt multi, cum Tiberis Aeneae faveat, cur liberaverit Turnum.* 5. *Quid sit animus aut ubi aut unde, magna dissensio est.* 6. *Pansa amisso quantum detrimenti res publica acceperit non ignoras.* 7. *Equites referunt³ quo se Hannibal post proelium contulerit, quid paret, quid agat acturusque sit.* 8. *Quis sis, unde venias, licetne⁴ ignorare in vastis silvis viventibus?* 9. *Haec est sententia mea, quam mutabo si dissenseris tu; sed plane cur dissentias explices rogo.* 10. *Quid Catilina ea nocte egisset, ubi fuisset, quid in proximam constituisset edocui.* 11. *Unde autem spiret is ventus quaque parte veniat, diximus secundo volumine.* 12. *Ubi sit necne sit aut fuerit futurumve sit quaerunt.* 13. *Antonius alios⁵ pudore et probis, multos laude et hortatu, omnis⁶ spe promissisque accendens, cur resumpsissent arma Pannonicas legiones interrogabat.* 14. *Quantum nomen illius fuerit, quantae opes, quanta in omni genere bellorum gloria, quanti honores populi Romani, quanti senatus, quis ignorat?* 15. *Quae scribis unde veniant scio.* 16. *Et omitto Erillum qui in cognitione et scientia summum bonum ponit; qui cum Zenonis auditor esset vides quantum ab eo dissenserit et quam non multum a Platone.* 17. *Tribuni ex consule quaerebant quando id bellum senatus decrevisset, quando populus Romanus iussisset.* 18. *Quomodo hoc ad me pervenerit quaeris, quis mihi id te cogitare narraverit quod tu nulli⁷ narraveras?* 19. *L. Aemilio Regillo, auditis rebus gestis eius, quantis cum classibus hostium dimicasset⁸, quot inde naves demersisset aut cepisset, magno consensu senatus triumphum navalem decrevit.* 20. *Rationem reddere debet reus quare occiderit.*

2. Cum con il congiuntivo

1. *Putat me Lucium Titium esse, cum sim Gaius Seius.* 2. *Cum dixisset Agamemnon: «pauper et dives inimici erant», ait Trimalchio «quid est pauper?».* 3. *Caesar, cum constituisset hiemare in continenti propter repentinos Galliae motus, obsides imperat, et quid vectigalis populo Romano Britannia penderet constituit.* 4. *Id quidem saepe ex eo audiui, cum diceret sibi iam certum esse a iudiciis causis-*

3 *referunt* = 'riferiscono': 3^a pers. pl. del pres. ind. di *refero*, composto dell'anomalo *fero* (p. 170).

4 *licet* = 'è lecito'.

5 *alios* qui va tradotto 'alcuni', perché è in correlazione con i successivi *omnis* (vedi nota seguente) e *multos*.

6 *omnis* = *omnes* (acc. pl.).

7 *nulli*, dat. di *nullus*: 'a nessuno'.

8 *dimicasset* = *dimicavisset*.

que discedere. 5. Nec vero interest⁹, Roxanes¹⁰ filium an Perdiccan¹¹ regem habeatis, cum iste sub tutelae specie regnum occupaturus sit. 6. Ad fontem cervus, cum bibisset, restitit et in liquore vidit effigiem suam. 7. E volucris hirundines indociles sunt, e terrestribus mures, cum elephanti iussa faciant, leones iugum subeant. 8. Phrixus et Helle insania a Libero obiecta cum in silva errarent, Nebulam matrem eo dicunt venisse et arietem inauratum adduxisse, eumque natos suos ascendere iussit. 9. Sed merita et famam corpusque animumque pudicum cum male perdiderim, perdere verba leve est. 10. Cum audissem M. Antonium cum suis copiis praemisso L. Antonio cum parte equitatus in provinciam meam venire, contra eos venire institui. 11. Quaerunt multi, cur Vergilius Aeneam primum ad Italiam venisse dixerit, cum paulo post dicat Antenorem ante adventum Aeneae fundavisse civitatem. 12. Non ignoro quid sociis accadat in ultimis terris, cum audierim in Italia querelas civium. 13. Quidam¹² Athenis vir eruditissimus, cum ictum lapidis capite excepisset, cetera omnia tenacissima memoria retinens litterarum tantum modo, quibus praecipue inservierat, oblitus est¹³. 14. Ille promissum suum implevit, qui et cum videas illum et cum audias idem est. 15. Crates, cum indoctum puerum vidisset, paedagogum eius percussit. 16. Hercules cum Pylum expugnaret, Neleum interfecit et filios eius decem, undecimus autem Periclymenus beneficio Neptuni avi in aquilae effigiem conversus mortem effugit. 17. Trimalchio cum graviter ingemisset superque brachium tamquam laesum incubisset, concurrerunt medici. 18. Tempore igitur ipso illi se ostenderunt, cum Licinius venisset, manum porrigeret, venenum traderet. 19. Cum autem et quid et quo loco dicat orator invenerit, illud est longe maximum, videre quonam modo. 20. Canis cum domino semper fecisset satis¹⁴, languere coepit annis ingrantibus.

3.

In victu hominis describendo¹⁵ considerare debemus, apud quem creverit, quos habuerit artium liberalium magistros, quos vitae praeceptores, quo modo rem familiarem administret, qua consuetudine domestica sit. In fortuna hominis iudicanda¹⁶ quaerere debemus, servus sit an liber, pecuniosus an tenuis, privatus an cum potestate: si cum potestate, iure an iniuria; felix, clarus an contra; quales liberos habeat. Ac si de homine non vivo disputamus, etiam quale genus mortis oppetiverit. Facta autem et casus et orationes tribus ex temporibus considerabimus: quid fecerit aut

9 Nec interest = 'E non c'è differenza'; segue una interrogativa indiretta.

10 Roxanes = 'di Roxane', la moglie di Alessandro Magno: è un genitivo con desinenza greca.

11 Perdiccan = Perdicca, un generale di Alessandro Magno: è un accusativo con desinenza greca.

12 Quidam = 'un certo', nom. s. m. del pronome indefinito *quidam* (p. 186).

13 oblitus est = 'si dimenticò' (3ª pers. s. dell'ind. perf. di *obliviscor*, un verbo deponente: pp. 183-185); regge il genitivo della cosa dimenticata.

14 fecisset satis = *satis fecisset* (o *satisfecisset*); regge il dativo.

15 In victu hominis describendo = 'nel descrivere il modo di vivere di un uomo'.

16 In fortuna hominis iudicanda = 'nel giudicare la sorte di un uomo'.

quid ipsi acciderit aut quid dixerit; aut quid faciat, quid ipsi accadat, quid dicat; aut quid facturum sit, quid ipsi casurum sit, quam sit habiturus orationem.

4.

Multa miracula acciderunt, quae unde manaverint aut qua ratione constiterint dinoscere arduum est. Quorum e magno acervo in primis illud mihi occurrit. Cum apud lacum Regillum A. Postumius dictator et Tusculanorum dux Mamilius Octavius magnis viribus inter se concurrerent ac neutra acies aliquamdiu decederet, Castor ac Pollux Romanarum partium propugnatores apparuerunt et hostiles copias penitus fuderunt. Item bello Macedonico P. Vatinius Reatinae praefecturae vir noctu urbem petens existimavit duos iuvenes excellentis formae albis equis residentes nuntiare die, qui praeterierat, Persen regem a Paulo captum esse. Quod cum senatui indicasset¹⁷, tamquam maiestatis eius et amplitudinis vano sermone contemptor in carcerem magistratus coniecerunt. Sed postquam Pauli litterae illo die Persen captum esse¹⁸ nuntiaverunt, Vatinium custodia liberaverunt et insuper agro donaverunt. Castorem vero et Pollucem pro imperio populi Romani excubuisse clarum fuit etiam illo tempore, quo ad lacum Iturnae suum equorumque sudorem abluentes agricolae quidam¹⁹ viderunt.

5.

Pyrrius rex audierat quodam²⁰ in convivio Tarentinorum parum honoratum de se sermonem habitum esse²¹. Cum ex iis qui interfuerant quaereret an ea, quae ad aures ipsius pervenerant, dixissent, ex his unus, «nisi» inquit «vinum nos defecisset, ista verba prae eis, quae de te locuturi eramus, lusus ac iocus fuissent»²². Tam urbana crapulae excusatio tamque simplex veritatis confessio iram regis convertit in risum. Cuius tam mitis ingenii debitum fructum ultimo fati sui tempore cepit: nam cum diris auspiciis Argivorum invasisset urbem, abscisumque eius caput Alcioneus Antigoni regis filius ad patrem laetus – velut aliquod felicissimum victoriae opus – attulisset²³, Antigonus natum suum reprehendit, quod tanti viri subitae ruinae inmemor humanorum casuum effuso gaudio insultaret²⁴. Tunc Antigonus humo

17 *indicasset* = *indicavisset*.

18 *Persen captum esse* = 'che Perse era stato catturato'. *Persen* è accusativo con desinenza greca; *captum esse* è infinito perfetto passivo di *capio*.

19 *quidam* = 'alcuni', nom. pl. m. del pron. indefinito *quidam* (p. 186).

20 *quodam* = 'un certo', abl. s. m. del pron. indefinito *quidam* (p. 186).

21 *habitum esse*, inf. perf. passivo di *habeo*.

22 Il periodo riferito in discorso diretto costituisce un esempio di periodo ipotetico dell'irrealtà, per la cui illustrazione nel dettaglio, vedi la lezione 23, pp. 238-239. Traduci il *fuissent* con un condizionale passato italiano.

23 *attulisset* è piuccheperfetto cong. di *adfero*, un composto dell'anomalo verbo *fero* (p. 170).

24 Il verbo della frase causale è al congiuntivo (p. 206, lezione 20C): traduci come se fosse all'indicativo, *insultabat*.

quid ipsi accidat, quid dicat;
habiturus orationem.

et aut qua ratione constiterint
primis illud mihi occurrit. Cum
Tusculanorum dux Mamilius
contra acies aliquamdiu decede-
matores apparuerunt et hostiles
Watinius Reatinae praefecturae
bellentis formae albis equis resi-
Paulo captum esse. Quod cum
amplitudinis vano sermone con-
postquam Pauli litterae illo die
dia liberaverunt et insuper agro
populi Romani excubuisse cla-
ae suum equorumque sudorem

inorum parum honoratum de se
enant quaereret an ea, quae ad
isi» inquit «vinum nos defecisset,
is ac iocus fuissent»²². Tam urba-
confessio iram regis convertit in
ultimo fati sui tempore cepit: nam
absisumque eius caput Alcyoneus
quod felicissimum victoriae opus —
quod tanti viri subitae ruinae
ultaret²⁴. Tunc Antigonus humo

è accusativo con desinenza greca; cap-

am (p. 186).

am (p. 186).

pio di periodo ipotetico dell'irrealtà, per
238-239. Traduci il *fuissent* con un con-

o dell'anomalo verbo *fero* (p. 170).

one 20C): traduci come se fosse all'indi-

caput sustulit et causea, qua velatum caput suum more Macedonum habebat, textit
corporique Pyrrhi redditum honoratissime cremandum curavit²⁵.

6.

Cum Romani viam ad Casilinum obsiderent et ab tergo socii commeatus subvehe-
rent, Poenus autem inter Formiana saxa ac Literni harenas stagnaque hibernatu-
rus esset, Hannibal ludibrium oculorum specie terribile ad frustrandum hostem²⁶
struxit. Principio noctis furtim succedere ad montes statuit. Fasces virgarum atque
aridi sarmenti undique ex agris collecti praeligat cornibus boum, quos multos inter
ceteram agrestem praedam agebat. Inde iussit Hasdrubalem id armentum accensis
cornibus ad montes agere super saltus ab hoste insessos. Ille primis tenebris silentio
castra movit, agens boves aliquanto ante signa. Ubi ad radices montium pervenit,
signum extemplo dedit et armenta accensis cornibus concitavit in adversos montes.
Metus ipse relucens flammam a capite calorque iam ad ima cornua veniens velut
stimulatos furore agebat boves. Quo discursu omnia circum virgulta ardebant capi-
tumque quassatio excitans flammam praebebat hominum passim discurrentium
speciem. Romani, ubi in summis montibus ac super se quosdam ignes conspexerunt,
circumventos se esse rati²⁷ praesidio excesserunt. Deinde ut humana apparuit fraus,
tum vero insidias putaverunt et cum maiore tumultu²⁸ se in fugam coniecerunt.

25 *cremandum curavit* = 'diede disposizione che venisse cremato'.

26 *ad frustrandum hostem* = 'per ingannare il nemico'. La frase offre un esempio di subordinata finale costruita con *ad* e l'accusativo del gerundio o del gerundivo (vedi p. 144).

27 *circumventos se esse rati* = 'pensando di essere stati circondati'.

28 *cum maiore tumultu* = 'con (ancora) maggiore confusione'; *maiore* è abl. s. di *maior*, comparativo di *magnus* (p. 162, lezione 16).